

Elizabeta Jenko

Inštitut za slavistiko, Dunaj

DOI: 10.4312/SSJLK.55.150-156

Slovenistika na Univerzi na Dunaju v zrcalu obletnic: 20 let gostujočih profesorur

Pričujoči prispevek opisuje razvoj slovenistike na Univerzi na Dunaju, ki je kot samostojna študijska smer zaživela leta 1975. Po obdobju minimalne kadrovske zasedbe so k uspešnemu razvoju v preteklih dvajsetih letih pomemben delež prispevale gostujoče profesure, uvedene leta 1999. Obveznost v okviru profesure je obsegala osem ur predavanj iz slovenskega jezikoslovja in/ali književnosti in kulturnih ved. Kljub odličnemu odzivu s strani študentov in študentk in izjemno pestri predavateljski dejavnosti slovenističnih gostov in gostij ne velja prezreti sistemske problematike, ki temelji na manjkajoči interni kadrovski strukturi. Pokazali bomo, da je skrb za slovenistiko na krhkih temeljih, ki jih univerzitetna politika kljub kakovostni dejavnosti skoraj neopazno ruši. V tem kontekstu opozarjamo na nekaj mednarodnih dokumentov in na veljavni Program o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti med državama.

slovenistika, slavistika, Univerza na Dunaju, gostujoče profesure, Kulturni sporazum

The aim of this paper is to describe the development of Slovene Studies at the University of Vienna over the last five decades. After a period of insufficient staffing, the introduction of a visiting professor scheme in 1999, entailing teaching eight hours per week on Slovene linguistics and/or literary and cultural studies, was a major step forward. The scheme has been very well accepted by the students for its variety and the quality of guest lectures and has made a great contribution to the establishment of Slovene Studies. This positive development has not been mirrored in structural changes at the department, so that a lack of an adequate staffing structure within Slovene Studies has remained an issue. The present situation, sadly, is one where Slovene Studies is under threat, despite the existence of international memoranda, as well as the current cultural agreement between Austria and Slovenia.

Slovene Studies, Slavic Studies, University of Vienna, visiting professor scheme, cultural agreement

Uvod

O tradicionalni in vsestranski slovensko-avstrijski povezanosti v znanosti pričajo številni zgodovinski podatki. Nenazadnje je bila do ustanovitve Univerze v Ljubljani 1919 Univerza na Dunaju že od njenega začetka 1365 dalje pomembno središče za slovensko intelektualno srenjo. Dejstvo je, da so Slovenci sooblikovali razvoj najstarejše univerze na nemško govorečem območju, o čemer pričajo tudi spominske plošče in doprsni kipi (Slika 1) na Univerzi na Dunaju.

Za kasneje izoblikovano slovenistiko je vsekakor pomembno dejstvo, da je bila leta 1849 ustanovljena stolica za primerjalno slovansko jezikoslovje, prvi profesor pa je bil Slovenec Fran Miklošič. Kot znanstvenik si je izbral »vlogo posrednika [...], ki je odkril pot, kako lahko s svojim delom največ koristi svojemu in z njim tudi vsem drugim nesvoobodnim slovanskim narodom« (Bezljaj 1964: 39). Pod Miklošičevim naslednikom Vatroslavom Jagićem, profesorjem za slovansko filologijo 1886–1908, so bili promovirani številni slovenski slavisti, med njimi

Slika 1: F. Miklošič, doprsni kip, Univerza na Dunaju

tudi Rajko Nahtigal in Ivan Prijatelj. Nahtigal in Prijatelj sodita med matičarje prve slovenske univerze (Ciperle 2009: 34–35), saj sta bila imenovana kot profesorja na Filozofski fakulteti, prvi za splošno jugoslovansko filologijo, drugi za zgodovino slovanskih literatur novejši dobe s posebnim ozirom na slovensko literaturo. Tudi druge fakultete novoustanovljene univerze so privabile znanstvenike z Dunaja. Kot profesorji so bili imenovani Karel Hinterlechner (mineralogija in petrografija), Maks Samec (kemija), Milan Vidmar (elektrotehnika), Rihard Zupančič (matematika) in Ivan Žolger (mednarodno pravo) (Ciperle 2009: 35).

Struktura Univerze skozi čas

Vsebinski in organizacijski značaj dunajske univerze med letoma 1365 in 2019 se je po več reformah močno spremenil. V našem kontekstu je treba posebej opozoriti na leto 1975 in z njim povezanim novim Univerzitetnim in organizacijskim zakonom (UOG 1975¹), ki je zamenjal zakon iz leta 1955. Ker je bil prvi povojni zakon po svoji naravi zelo podoben zakonu iz 19. stoletja (Wadsack, Kasparovsky 2007: 6), je v sedemdesetih letih 20. stoletja sledila reforma. Poleg uvedbe demokratičnih struktur, ki so omejile večinske pravice profesorstva in omogočile sodelovanje znanstvenih sodelavcev in sodelavk ter študentov in študentk, se v novem zakonu zrcalijo potrebe množične univerze, ki so narekovalle nove strukture. V spremenjenih okoliščinah so na Inštitutu za slavistiko Filozofske fakultete Univerze na Dunaju postale bohemistika, polonistika, rusistika, slovenistika in srbohrvaticistika samostojne študijske smeri. Za češki, ruski, slovenski in srbohrvaški jezik je bil urejen tudi pedagoški diplomski študij.²

Študijski programi slovanskih jezikov se sicer niso razlikovali med seboj. Za vse jezike je bilo na papirju predvidenih enako število ur za jezikovne vaje ter za predavanja o jezikoslovju, književnosti in kulturi. Študijska stvarnost je slovenistiki vzporedno z drugimi slovanskimi jeziki namenila samostojne jezikovne vaje. Predavanja o književnosti in jezikoslovju so bila pogosto opredeljena s prilaskom »srbohrvaško in slovensko« ali »srbsko, hrvaško in slovensko«, kar je slovenščino večinoma postavljalo na rob znanstvenega interesa, kajti kadrovska struktura ni upoštevala enakopravnosti jezikov. Slovenistika je bila denimo prikrajšana za profesorsko in asistentsko mesto.³ Dolgo je bila deležna le honorarnih predavateljev in predavateljic in tako na raziskovalnem področju močno zapostavljena (prim. Jenko 2015).

Leta 1999 je bila podpisana Bolonjska deklaracija, ki naj bi zagotovila mobilnost in primerljivost evropske visokošolske sfere. Avtorica prispevka sem na Univerzi na Dunaju študirala med letoma 1982 in 1990, od tega eno leto v Ljubljani, kjer sem pisala diplomsko nalogo in opravila zadnji izpit (Slika 2) za izpolnitev študijskih obveznosti v okviru pedagoškega diplomskega študija slovenščine in matematike na Univerzi na Dunaju.

Brez večjih birokratskih ovir⁴ in zapletov je pristojni profesor na Dunaju opravil vsebinsko primerjavo predmetov in ocen ter potrdil opravljeno obveznost. Mobilnost študentov in študentk je

¹ Universitäts-Organisationsgesetz 1975.

² Današnja ureditev programov je razvidna na spletni strani <https://slawistik.univie.ac.at/studium/studienangebot/>.

³ Slovenistika je imela le med letoma 2004 in 2010 asistentsko mesto za slovenko književnost.

⁴ Z izjemo obveznega overjenega prevoda, ki ga danes nadomešča standardno uveljavljena mednarodna, torej angleška različica dokumentov.

UNIVERZA EDVARDA KARMILJA
V LJUBLJANI

Potrdilo o opravljenih izpitih

FILZOFSKA FAKULTETA

Št. 1132

Priimek in ime: ELIZABETA JENKO

prej vplena(a) v štud. letu 1981/82, študijskega I letnika v študijskem letu 1981/82 na št. 1132

zgodaj smrti razsvetelj, sodelnik skupaj ALFONZ KIVA

dodaj opravil naslednje izpite:

Datum izpita	PREDMET	Ocena		Datum izpita	PREDMET	Ocena	
		zelo	slabo			zelo	slabo
14. V. 83	STAROCERKVALE DOVAJČOVA	8	5				

Skupen število opravljenih izpitov 1 in to:

I. let. , II. let. , III. let. , IV. let.

Po občni nabrta mora opraviti še naslednje izpise, in sicer:

I. let. , II. let. , III. let. , IV. let.

V Ljubljani, dne 19

polna odgovornost nosi

Glej vsebine letopisa na lastni strani

Slika 2: Potrdilo o opravljenem izpitu

bila torej stvarnost že pred bolonjsko reformo, le da ni bila institucionalizirana niti ni bila deležna širše organizacijske podpore. Prav tako ni uživala tolikšne medijske pozornosti. Morda je tedanji veleposlanik Republike Slovenije na Dunaju Ivo Vajgl vendarle izkoristil koncept Bolonjske deklaracije, ko je leta 1999 v dogovoru z Univerzo na Dunaju oz. dekanom Franzem Römerjem – čigar naklonjenost slovenistiki je nedvomno pripomogla k izboljšanju razmer – dosegel ureditev slovenističnih gostujočih profesorur, saj da je »univerza idealno mesto za srečanja učiteljev« ne glede na »geografske in politične meje« (Magna Charta Evropskih univerz).

Gostujoče profesure

Gostje in gosti so zaznamovali in sooblikovali novo obdobje za slovenistiko. Na prelomu tisočletja je bila slovenskemu jeziku, književnosti in kulturi prvič namenjena profesura. Uvodno dvoletno etapo je s predavanji, vajami in seminarji o različnih obdobjih, temah in zvrsteh slovenske književnosti vodila Silvoja Borovnik. Študenti in študentke, ki so bili v skladu s študijskim programom dotlej večinoma deležni predavanj preglednega značaja z naslovoma Slovenska književnost I in II oz.

Inskriptionsschein der UNIVERSITÄT WIEN	12. des Wintersemesters 1985/86	F4
715 562 SERB.-KROAT.-SLOWEN.-LITERATUR II	RATICIC RADOSLAV	1. VO

Slika 3: Potrdilo o vpisu na Univerzi na Dunaju

Srbska, hrvaška in slovenska književnost I in II (Slika 3), so novo ponudbo, ki je v začetnem obdobju omogočila temeljit vpogled v slovensko žensko književnost po drugi svetovni vojni ali v slovensko književnost v Avstriji hvaležno sprejeli.⁵

Po uvodnem dvoletnem mandatu so sledili razpisi za štirimesečna gostovanja, ki se z vidika organizacijske in vsebinske kontinuitete niso izkazala za najbolj primerna. Pogosta menjava predavateljev in predavateljic je prispevala k izjemno pestri ponudbi slovenističnih tem. Za zgled navajam nekaj primerov v kronološkem zaporedju, popolni podatki so na razpolago na spletnem portalu Univerze na Dunaju <https://ufind.univie.ac.at> z vpisom imena in priimka predavatelja ali predavateljice oz. naslova predavanja.

Igor Grdina je študentom in študentkam omogočil poglobljen pogled v avstrijsko-slovenske odnose. Marko Terseglav jim je na svojevrsten način približal slovensko ljudsko pesništvo. Jože Lipnik je podal pogled v zgodovino slovenskega knjižnega jezika. Sodelovanje, ki sta ga podprla bilateralna projekta na področju didaktike slovenskega jezika in književnosti, je spodbudilo gostovanje Bože Krakar Vogel (prim. Jenko 2015). Peter Scherber je bodoče sloveniste in slovenistke – mnogim je bil tudi mentor – seznanil s slovensko avantgardo, Vladimir Kralj pa s književnostjo med obema vojnama, medtem ko se je Irena Novak Popov posvetila slovenski kulturi 19. in 20. stoletja. Marko Stabej je predaval o sodobni jezikovni politiki in jezikovnem načrtovanju v Sloveniji. Pod Stabejevim mentorstvom je leta 2012 nastala zanimiva in sodobna diplomska naloga Tamare Kerschbaumer z naslovom »*eigen, fremd oder anders*«, v kateri obravnava mednarodne izraze v slovenščini oz. njihove slovenske ustreznice. O vlogi nemščine v zgodovini slovenskega jezika je razpravljala Irena Orel. Medkulturnim vprašanjem so se posvetili tudi Alenka Jensterle Doležal, Milena Blažić, Urška Perenič in Denis Poniž. Krištof Jacek Kozak je obširno predstavil slovensko dramo. Katja Mihurko Poniž se je kot gostujoča predavateljica osredotočila na vlogo družbenega spola v kontekstu književnosti. Jožica Čeh Šteger je v svojih predavanjih tematizirala folkloristične simbole v slovenski književnosti in južnoslovanskem prostoru, medtem ko je Janja Vollmaier Lubej raziskovala živalske motive v slovenski umetnosti in kulturi. S slednjo se v tekočem semestru ukvarja tudi Matej Šekli.

Vendar slika ni tako idealna, kot se morda zdi na prvi pogled. Izvrstna ponudba gostujočih predavanj po svoji naravi doslej ni mogla in tudi danes ne more nadomestiti manjkajoče interne strukture in stalne skrbi za slovenistiko na Inštitutu za slavistiko v smislu razvojno usmerjene znanosti, saj le primerna materialna, časovna in personalna infrastruktura omogočajo ustvarjalno in kakovostno raziskovalno delo. Pluralizem pri predavanjih je izvrsten dopolnjevalni program, ni pa nadomestilo za kontinuiteto znanstvenoraziskovalnega in izobraževalnega procesa. Nenazadnje imajo redna prisotnost, sodelovanje v univerzitetnih organih in mentorstvo študentom in študentkam diplomskega, magistrskega in doktorskega študija integrativne učinke, ki pripomorejo k enakopravnemu obravnavanju različnih strok.

Razpisi

Pogled velja usmeriti tudi v zakulisje univerzitetne politike, ki se kaže v pogosto neopaženih detajlih. Za primer naj služijo spreminjajoča se besedila oz. pogoji razpisov gostujočih profesor. Dobro desetletje je bilo mesto namenjeno *slovenski* književnosti, kulturi in/ali slovenskemu jezikoslovju.

⁵ Vsa predavanja na <https://ufind.univie.ac.at/de/search.html?filter=all&query=borovnik>.

V poletnem semestru 2011 je pod redno številko 1698 razpisano mesto gostujoče profesure za *južnoslovansko* jezikoslovje s posebnim ozirom na slovenščino. Med zaželeno sposobnosti spadajo:

Experience in designing, procuring and directing major research projects, and willingness and ability to assume the responsibility of team leadership, experience in university teaching, and willingness and ability to teach at all curricular levels, to supervise theses, and to further the work of junior academic colleagues.

Torej načrtovanje in izvajanje večjih znanstvenoraziskovalnih projektov, vodenje raziskovalnih skupin, predavateljska dejavnost na vseh stopnjah kurikula, mentorstvo študentom in študentkam pri izdelavi pisnih del in podpora mlajšim kolegom in kolegicam.

Ne glede na to, da je kandidat in kandidatka na voljo le štiri mesece časa in da so opremljeni z minimalno materialno in prostorsko infrastrukturo, se besedilo ne razlikuje od razpisa za stalno profesuro in s tem sugerira podobno skrb za predmet. Da so slovenščino nadomestile južnoslovanske vede, uvaja nov odnos do jezika in z njim povezane stroke. V poletnem semestru 2012 se pod redno številko 2008 išče kandidat ali kandidatka za predavanja, ki »will be taken from required subjects for the Bachelor and Master Curricula of the department of Slavonic Studies (Slovene Studies)«. Kratek pregled študijskega programa razodeva nespoštovanje do slovenistike, ki se skriva za tako oblikovanimi pogoji. Ker študijski načrt vsebuje tudi fakultativne neslovenistične predmete, je leta 2011/12 gostujočo profesuro lahko opravljala oseba, ki se s slovenščino sploh ne ukvarja. Leta 2013 je v razpisu pod redno številko 3578 osem ur predavanj namenjenih le še *dopolnjevanju* slovenistike. »Leta 2015 se išče slavist ali slavistka z izvrstnim znanjem slovenskega (in nemškega) jezika. Mar ni to samoumevno?« (Jenko 2015: 194) Na domnevno retorično vprašanje odgovarja razpis številka 9139 iz leta 2019 z zahtevanim *dobrim* znanjem slovenščine in nemščine.

Univerzitetna politika

Avstrijske univerze in Ministrstvo za izobraževanje in znanost in raziskovanje⁶ vsaka tri leta sklepajo dogovore o delovnem programu in izvajanju študijskih in raziskovalnih dejavnosti (Leistungsvereinbarungen). Gre za javno-pravne pogodbe med posameznimi univerzami in ministrstvom, na podlagi katerih se med drugim dodeljujejo proračunska sredstva. Za tekoče obdobje 2019–2021 je bil dogovor z Univerzo na Dunaju sklenjen decembra 2018. Čeprav se je proračun v primerjavi s prejšnjim dvignil za 17 odstotkov in je novim investicijam odobrenih 120 milijonov evrov,⁷ pomen slovenistike v tem dokumentu upada. Primerjava zadnjih treh obdobj (Mitteilungsblatt 2012/13, Mitteilungsblatt 2015/2016, Mitteilungsblatt 2018/19) vzbuja zaskrbljenost. Ne glede na poseben pomen leta 2019, ki je bilo razglašeno za leto medsosedskega dialoga,⁸ v najnovejših dogovorih manjka naslednja opomba: »Im Sinne der Umsetzung des Kulturabkommens zwischen

⁶ BMBWF: Bundesministerium für Bildung, Wissenschaft und Forschung.

⁷ Prim. <https://rektorat.univie.ac.at/strategie/leistungsvereinbarung/>.

⁸ Na tem mestu velja tudi opozoriti, da so tako avstrijske kot slovenske univerze, posebej pa Univerza na Dunaju in Univerza v Ljubljani, članice Evropskega univerzitetnega združenja (European University Association).

Slowenien und der Republik Österreich wird weiterhin eine Gastprofessur für die Slowenistik vorgesehen.«⁹ (Mitteilungsblatt 2015/16: 71)

Mednarodni dogovori

Veljavni program o sodelovanju v kulturi, izobraževanju in znanosti med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Avstrije za obdobje 2017–2021 je bil podpisan septembra 2017. V uvodnih besedah obe strani poudarjata krepitev odnosov v znanosti, raziskovanju in visokem šolstvu. Spodbudne napovedi dopolnjujejo besede sporazuma o pomembni vlogi »gostujočih profesorjev na visokih šolah države partnerice pri poučevanju jezika, kulture, književnosti in civilizacije« (5. člen) in o pomenu »znanja s področja avstrijskega in slovenskega jezikoslovja, književnosti in kulturnih ved ter raziskovanja teh znanstvenih ved.« (6. člen)

Slovenistika na Univerzi na Dunaju se ne ukvarja le z jezikoslovnimi, literarnimi in kulturnimi vedami sosednje države, temveč tudi avtohtone manjšine, ki ji Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih¹⁰ pripisuje pomembno vlogo na področju pospeševanja »študija in raziskovanja regionalnih ali manjšinskih jezikov na univerzah ali enakovrednih ustanovah« (člen 7h) in ki zato želi zagotoviti »možnost za študij teh jezikov kot univerzitetnega in visoko- ali višješolskega predmeta« (člen 8e/ii). Sosvet za slovensko narodno skupnost pri Uradu zveznega kanclerja Republike Avstrije je decembra 2017 s pismom ministrstvu opozoril na pomen jezikovnega in kulturnega izobraževanja na akademski ravni za pripadnike in pripadnice slovenske manjšine v Avstriji tudi v glavnem mestu države in med drugim izrazil skrb za prihodnost slovenistike na Dunaju.

Sklepne misli

Današnja slovenistika na Univerzi na Dunaju je nastajala in se krepila dobrih štirideset let. V tem obdobju je bila samozavestno kos vsem izzivom, ki so jih prinašale univerzitetno- in družbenopolitične spremembe preteklih desetletij. Samostojno in v sodelovanju s slovenisti in slovenistkami po Evropi je v avstrijskem kulturnem kontekstu izoblikovala svoj profil, ki ga krasijo številne izobraževalne, znanstvene in kulturne dejavnosti in ki prispevajo k prepoznavnosti in razvoju stroke (prim. Jenko 2015: 196). Za njeno sodobno nadgradnjo predstavljajo razni mednarodni in bilateralni dokumenti primerne temelje. Naj ji bo naklonjena tudi politika!

Literatura in viri

- BEZLAJ, France, 1964: Franc Miklošič. *Jezik in slovstvo* 2/3. 37–44. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-Z73MHSOI>
- CIPERLE, Jože (ur.), 2009: *Ustanovitev Univerze v Ljubljani 1919*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Evropsko univerzitetno združenje. <https://eua.eu/> (dostop 12. 3. 2019)
- Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih. http://www.svetevrope.si/sl/dokumenti_in_publikacije/konvencije/148/ (dostop 24. 4. 2019)
- Institut für Slawistik der Universität Wien. <https://slawistik.univie.ac.at/studium/studienangebot/> (dostop 12. 3. 2019)
- JENKO, Elizabeta, 2015: 650 let Univerze na Dunaju – 40 let slovenistike na Univerzi na Dunaju – 15 let sodelovanja z Božo Krakar Vogel. *Jezik in slovstvo* 3–4. 191–198.

⁹ V skladu z uresničevanjem Kulturnega sporazuma med Slovenijo in Avstrijo je še naprej predvidena gostujoča profesura za slovenistiko. (Prevod E. J.)

¹⁰ Avstrija je dokument podpisala leta 2001.

- KERSCHBAUMER, Tamara, 2012: »*eigen, fremd oder anders.*« Diplomska naloga. Univerza na Dunaju. <http://othes.univie.ac.at/24605/> (dostop 14. 3. 2019)
- Magna Charta Evropskih univerz. <http://www.magna-charta.org/magna-charta-universitatum/read-the-magna-charta/the-magna-charta> (dostop 12. 3. 2019)
- Mitteilungsblatt 2015/16. https://mtbl.univie.ac.at/storage/media/mtbl02/2015_2016/2015_2016_39.pdf (dostop 8. 3. 2019)
- Mitteilungsblatt 2012/13. https://mtbl.univie.ac.at/storage/media/mtbl02/2012_2013/2012_2013_77.pdf (dostop 8. 3. 2019)
- Mitteilungsblatt 2019–2021. https://mtbl.univie.ac.at/storage/media/mtbl02/2018_2019/2018_2019_25.pdf (dostop 8. 3. 2019)
- Universitäts-Organisationsgesetz 1975. https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1975_258_0/1975_258_0.pdf (dostop 11. 3. 2019)
- WADSACK-KÖCHL, Ingrid, KASPAROVSKY, Heinz, 2007: *Das österreichische Hochschulsystem*. Wien: Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung. https://www.bmbwf.gv.at/fileadmin/user_upload/hssystem_07.pdf